

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ФОРМА ВЗАЄМОДІЇ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ УКРАЇНИ З ОРГАНАМИ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОСУДДЯ

БЕЛІНСЬКА Ярослава Юрїївна - аспірант Міжрегіональної академії управління персоналом

УДК 342.951:351.82

Стаття посвячена дослідженню адміністративно-правових аспектів взаємодії господарських судів України з органами примусового виконання рішень при здійсненні правосуддя. Автором досліджено поняття судового контролю, проаналізовано законодавство по даному вопросу, виділені види контролю і охарактеризовано його значення для здійснення правосуддя.

Ключевые слова: судебный контроль, судебные решения, правосудие, хозяйственный суд, органы принудительного исполнения решений.

Постановка проблеми

Без виконання прийнятого судом рішення правосуддя не є справедливим та логічно завершеним. Звертаючись до суду за захистом своїх прав, громадяни, юридичні особи тощо сподіваються не просто на винесення справедливого рішення, а насамперед, на дійсне відновлення свого порушеного права. На практиці задля встановлення справедливості часто необхідно застосовувати примусове виконання рішень, тобто залучати спеціально створені та уповноважені на це державні органи – органи державної виконавчої служби та приватних виконавців. На жаль, дійсність свідчить про те, що більшість прийнятих судових рішень не виконуються у добровільному порядку, що в кінцевому результаті знижує ефективність здійснення правосуддя та знижує довіру громадян до суду. Від-

так в Україні постала актуальна проблема, яка стосується необхідності удосконалення правового й організаційного забезпечення виконання судових рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Окремі питання співвідношення та взаємодії судових органів з органами примусового виконання рішень досліджувалися М.В. Авдюковим, М.І. Бару, П.П. Заворотько, Р.В. Ігоніним, І.Б. Морозовою, А.А. Пушкіним, В.І. Ремньовим, М.С. Строговичем, О.М. Сасевичем, А.М. Треушніковим, О.З. Хотинською, Т.В. Шакіткьо, С.В. Щербак та ін.

Питання судового контролю як функції судових органів досліджували такі вчені, як С.С. Алексєєв, М.Б. Баглай, В.М. Бозров, А.Т. Боннер, В.Т. Квіткін, О.В. Кондратьєв, П.Ф. Карпечкін, Б.М. Лазарєв, В.М. Лебедєв, І.Л. Петрухін, В.А. Ржевський, В.М. Савицький, В.Є. Скомороха, В.С. Смородинський, В.С. Стефанік, А.Р. Туманянц, Н.М. Чепурнова, А.В. Чернушенко, В.С. Шестак, В.І. Шишкін та інші.

Не вирішені раніше проблеми

Проблема співвідношення та взаємодії господарських судів з органами примусового виконання рішень при здійсненні правосуддя залишається недослідженою, що вказує на значущість і актуальність даної статті.

Метою є визначення основних форм і напрямків взаємодії господарських судів з органами примусового виконання рішень та розкриття такої форми взаємодії господарських судів України з органами примусового виконання рішень при здійсненні правосуддя як судовий контроль.

Виклад основного матеріалу

Одним із головних принципів українського судочинства та діяльності інших юрисдикційних органів є обов'язковість їх рішень, тобто вони є обов'язковими до виконання для всіх органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб, об'єднань громадян та інших юридичних осіб і громадян. Якщо ж це рішення не виконується у чітко зазначені строки, виконується частково або навіть має місце протидія виконанню даного рішення, тоді воно підлягає примусовому виконанню [1]. Слушною з цього приводу є думка В.А. Бабич, який пише, що створення державою умов для реалізації особою власних прав є неможливим без ефективно функціонуючої судової системи, результативність якої, у першу чергу, визначається повнотою та своєчасністю виконання судових рішень [2, с. 25], та В.В. Яркова, який також зауважує, що виконання рішень суду є найважливішою частиною правової практики, адже дії суб'єктів правових відносин з приводу реалізації їхніх прав і виконання обов'язків, передбачених законом і підтверджених актами судової влади, створюють реальність буття права, відображають його дійсність і наявне існування [3, с. 434].

Відповідно до Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», примусове виконання судових рішень покладається на органи державної виконавчої служби та у визначених законом випадках – на приватних виконавців [4].

Господарські суди України, взаємодіючи з органами примусового виконання рішень виступають як орган, який здійснює судовий контроль за виконанням своїх рішень (наказів, ухвал, постанов тощо).

Судовий контроль є самостійною формою державної діяльності, яка притаманна практично всім елементам соціального управління у сфері функціонування судової влади, має свої особливості, що дозволяє характеризувати судовий контроль як організаційно-правову форму її реалізації [5, с. 26].

Судовий контроль є різновидом державного контролю, а тому має деякі відмінності від державного контролю, який здійснюють органи інших гілок влади. Першою особливістю судового контролю є те, що він здійснюється не за ініціативою органів державної влади або їх посадових осіб, а за ініціативою фізичних та юридичних осіб, тобто має місце система зворотнього зв'язку, що дозволяє отримати об'єктивну, незалежну від відомчих інтересів інформацію про виконання законодавства. Також особливостями судового контролю є його альтернативність (судовий контроль є лише додатковою гарантією спонукання до належної дії державного органу, або усунення допущених відхилень у прийнятих ним рішеннях), пасивність (звернення до суду зі скаргою – є правом особи, а не обов'язком) та деякі інші особливості [6]. На підставі цього можна визначити, що судовий контроль за виконанням судових рішень є засобом зміцнення законності, умовою яка забезпечує виконання завдань судочинства, ефективною гарантією досягнення завдань судового виконання рішень [7, с. 53] та який спрямований на безпосередню охорону й захист прав, свобод, законних інтересів суб'єктів права.

Поняття судового контролю охоплює всю діяльність господарських судів у цьому напрямку, проте в нашому дослідженні йде мова про судовий контроль саме за виконанням судових рішень, які є результатом діяльності системи господарських судів України. Так, рішення господарського суду, що набрали законної сили, є обов'язковими на всій території України і виконуються у порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження» та Господарським процесуальним кодексом України.

Аналіз наукової літератури показав, що науковці виділяють наступні види такого контролю: попередній та наступний [7, с. 53-59]. Так, попередній контроль включає у собі здійснення господарським судом процесуальних дій у рамках виконавчого провадження. До таких дій, зокрема, Господарським процесуальним кодексом України відносяться наступні процесуальні дії: виправлення помилки в наказі; визнання наказу таким, що не підлягає виконанню; поновлення пропущеного строку для пред'явлення наказу до виконання; видача дублікату наказу; відстрочка або розстрочка виконання рішення, зміна способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови; зупинення виконання судового рішення [8].

Інші процесуальні дії, такі, як заміна сторони у виконавчому провадженні у разі вибуття однієї сторони; встановлення чи зміна порядку і способу виконання рішення; затвердження мирової угоди; зупинення виконавчого провадження; зупинення реалізації арештованого майна у разі відсутності іншого майна боржника, на яке може бути звернено стягнення; винесення ухвали про розшук боржника; визнання судом відмови стягувача від примусового виконання судового рішення; витребування повернення виконавчого документа без виконання; визнання боржника банкрутом й відкриття провадження про банкрутство; звернення стягнення на майно у разі, якщо право власності на нерухоме майно боржника не зареєстровано в установленому законом порядку; вирішення спорів, що виникають під час виконавчого провадження щодо звернення стягнення на заставлене майно; винесення ухвали про звернення стягнення на належні боржникові у разі передачі від інших осіб коштів, що перебувають на рахунках у банках та інших фінансових установах; ухвала рішення щодо оскарження результатів визначення вартості чи оцінки майна; зупинення реалізації майна; визнання права власності на майно і про зняття з нього арешту у разі, якщо майно, на яке накладено арешт, належить не боржникові, а іншій особі; винесення рішення про скасування заходів

забезпечення позову; рішення про зняття арешту з майна; оскарження постанови державного виконавця про самовідвід, передбачені Законом України «Про виконавче провадження» [9].

Наступний судовий контроль представляє собою розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність посадових осіб органів з примусового виконання рішень. Так, відповідно до ст. 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [10]. Це підтверджується й Постановою Пленуму Вищого Господарського суду України 24.10.2011 № 10 «Про деякі питання підвідомчості і підсудності справ господарським судам», відповідно до якої розгляд господарськими судами скарг у порядку статті 121-2 ГПК є однією з форм судового контролю щодо виконання рішень, ухвал, постанов, а виконання рішення, ухвали постанови господарського суду є невід'ємною частиною судового процесу. Отже, зазначені скарги щодо виконання рішень, ухвал, постанов господарських судів підлягають розгляду господарським судом, який розглянув відповідну справу у першій інстанції, тобто тим господарським судом, що видав виконавчий документ (наказ чи ухвалу). Розгляд таких скарг здійснюється господарськими судами за правилами, визначеними Господарським процесуальним кодексом України [11]. Так, відповідно до зазначеного кодексу, скарга на рішення, дії чи бездіяльність органів державної виконавчої служби, приватних виконавців щодо виконання судових рішень господарських судів може бути подана стягувачем, боржником або прокурором протягом десяти робочих днів з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її прав, свобод і законних інтересів, крім рішень виконавця про відкладення проведення виконавчих дій, які можуть бути оскаржені протягом трьох робочих днів з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її прав, свобод і законних інтересів. За результатами розгляду скарги виноситься ухвала, яка над-

силається стягувачу, боржнику, прокурору та органу державної виконавчої служби, приватному виконавцю. Ухвала може бути оскаржена у встановленому Господарським процесуальним кодексом України порядку [12].

Оскільки прийняття органами Державної виконавчої служби, її посадовими особами будь-яких рішень (постанов тощо) у процесі здійснення виконання судових рішень господарських судів підпадає в розумінні статті 121-2 ГПК під ознаки дій цих органів та осіб, то відповідні рішення також підлягають оскарженню до названих судів. Якщо у відповідній скарзі йдеться про оскарження дій (бездіяльності) органу Державної виконавчої служби у зведеному виконавчому провадженні, то вона підлягає розглядові господарським судом у тій частині, яка стосується виконання рішення (ухвали, постанови) господарського суду, але не загального суду чи іншого органу, який видав виконавчий документ [11].

Дуже вдало щодо сутності даного виду судового контролю сказала К.М. Ржепецька: «Необхідно зауважити, що під час розгляду справ, пов'язаних з оскарженням правових актів управління, судовий контроль є необхідним наслідком скарги і функціональним засобом забезпечення захисту прав і свобод суб'єктів правових відносин, які виникають у сфері державного управління [12, с. 366]. Ми повністю згодні з даним ствердженням, однак дане висловлювання варто доповнити в частині того, що судовий контроль є наслідком не тільки оскарження правових актів управління, а й дій чи бездіяльності посадових осіб, які вповноваженні здійснювати функції державного управління. Крім того, як правило, судовий контроль здійснюється переважно за діяльністю органів виконавчої влади, що обумовлено сутністю даних органів. Тим самим, підводячи підсумок щодо визначення аспектів взаємодії господарських судів з органами примусового виконання рішень, слід зазначити, що така взаємодія здійснюється у формі судового контролю, метою якого є своєчасність, повнота виконання рішень господарських судів та зміцнення законності виконавчих дій, оскільки поса-

дові особи зазначених органів є суб'єктами заходів державного примусу.

Література

1. Гришко Є.М. Примусове виконання рішень юрисдикційних органів як складова правоохоронної функції держави [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського / Є.М. Гришко. // Державне будівництво. – 2009. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2009_1_52
2. Бабич В.А. Державна виконавча служба: правова природа та перспективи реформування / В. А. Бабич // Адвокат. – 2012. – № 1. – С. 25-28.
3. Ярков В.В. Юридические факты в цивилистическом процессе / В.В. Ярков – М.: Инфотропик, 2006. – 608 с.
4. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 02.06.2016 № 1403-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 29. – Ст.535.
5. Чепурнова Н.М. Судебный контроль в Российской Федерации: проблемы методологии, теории и государственной правовой практики / Ростов-на-Дону: Изд-во СКНЦ ВШ, 1999. – 222 с.
6. Рисін О.О. Судовий контроль як особлива конституційна форма реалізації судової влади України [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського / О.О. Рисін // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2003. – Вип. 22. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2003_22_50
7. Хотинська О.З. Форми судового контролю за виконанням рішень судів в Україні: критерії та проблеми їх розмежування [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського / О.З. Хотинська // Вісник Академії адвокатури України. – 2006. – Вип. 5. – С. 53-59. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2006_5_6
8. Господарський процесуальний кодекс України: Кодекс від 06.11.1991 № 1798-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст.56.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню адміністративно-правових аспектів взаємодії господарських судів України з органами примусового виконання рішень при здійсненні правосуддя. Автором досліджено поняття судового контролю, проаналізовано законодавство з окресленого питання, виділено види контролю та охарактеризовано його значення для здійснення правосуддя.

Ключові слова: судовий контроль, судові рішення, правосуддя, господарський суд, органи примусового виконання рішень.

SUMMARY

The article is devoted to the study of administrative and legal aspects of interaction of economic courts of Ukraine with enforcement agencies in the administration of justice. The author examined the concept of judicial control, analyzed the legislation on this issue, outlined the types of control and characterized its importance for the implementation of justice.

Key words: judicial control, judicial decisions, justice, economic court, enforcement authorities.

9. Про виконавче провадження: Закон, Перелік від 02.06.2016 № 1404-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 30. – Ст.542.

10. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

11. Про деякі питання підвідомчості і підсудності справ господарським судам: Постанова Пленуму Вищого Господарського суду України 24.10.2011 № 10 // Вісник

господарського судочинства. – 2011. – № 6. – С. 13.

12. Господарський процесуальний кодекс України: Закон від 06.11.1991 № 1798-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст.56.

13. Ржепецька К.М. Судовий контроль як адміністративно-правовий засіб захисту прав і свобод людини [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського / К.М. Ржепецька // Форум права. – 2009. – № 2. – С. 364-368. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index